

Molière în România

La începuturi...

Comemorarea tricentenarului lui Molière constituie un prilej de a consemna strînsa legătură dintre dramaturgul care a biruit secolele, și începuturile, acum 155 de ani, ale teatrului românesc. Se ştie doar că primul spectacol care a avut loc la Bucureşti, în 1818 a fost cu *Avarul* în traducerea transilvăneanului Ladislau Erdely (Erdeliotul), profesor de limba franceză şi colaborator al lui Gheorghe Lazăr, la „Sfîntu Sava”; traducere făcută la îndemnul poetului Ioan Văcărescu.

La inaugurarea teatrului muntean a asistat Lazăr. Şi, se spune că ar fi fost de faţă şi Tudor Vladimirescu.

Ion Heliade, cel mai credincios elev al lui Lazăr şi unul dintre organizatorii acestui spectacol, precizează: „Cu acest au (1818) se auzi pentru prima oară pe scenă limba română, prin junii elevi de la Sfîntu Sava.”

Dacă *Zgîrcitul* a prilejuit primul spectacol de teatru românesc în Muntenia, cel dintîi traduceător în româneşte al lui Molière a fost vel-clucerul Constantin Kogălniceanu, străbunic al lui Mihail Kogălniceanu, care a tradus, în 1763, *Princesa de Elida*, „una din cele mai frumoase comedii compuse de Molière”.

Autorul de predilecţie al celor de la „Filarmonica” (societatea semi-secreta care, avînd în programul ei cultural teatrul ca o tribună de luptă antifeudală, a organizat la Bucureşti primele spectacole în sensul modern al cuvîntului, cu rezonanţă în Moldova şi Transilvania) a fost Molière: „Cine poate număra facerile de bine ale lui Molière?” — se întreba „Gazeta Teatrului Naţional”.

Preocupat de critica socială, Molière a fost „invocat” împotriva fanariotilor. Şi dacă Heliade a tradus şi a reprezentat, în 1835, *Amphitryon*, este pentru că „satira din *Amphitryon* românesc izbea desigur şi în stări româneşti” (Gh. Bogdan-Duică).

În 1825, C. Aristia a prefăcut pe *George Dandin* după „gesturile şi datinile ciocoieşti”, localizînd piesa şi aducînd personaje cu nume ca: cuconul Crăcănescu şi cucoana Crăcănească, Săftica, Dincă, Ancuţa, Marin, Ion.

Molière a prilejuit „Filarmonicii” nu numai cel mai mare număr de reprezentaţii, dar şi cele mai mari succese: *Vicleniile lui Scapin*, *Doctor fără voie*. *Preţioasele ridicole*, *Zgîrcitul* (*Avarul*), *Bădăranul boierit*

8 ianuarie 1846: Teatrul cel Mare (viitorul Național) din Bucureşti prezintă „Amfitrion”

(adică *Burghezul gentilom*), *Bărbatul corno-rat în părere* (*George Dandin*), opere tălmăcite în limba noastră de C. Rastie, maiorul Voinescu, Ion Ghica, I. Ruset.

Singur Molière, dintre autorii reprezentaţi la primele începuturi ale teatrului românesc a continuat să fie tradus şi reprezentat şi după stingerea Societăţii Filarmonice. Astfel, în 1849, M. Costiescu a tradus *Don Juan*, în 1850 Elena Stamatî din Iaşi a tradus *Cuco-niţele de scoarţă* (*Preţioasele ridicole*), iar în 1854 Gh. Sion a publicat traducerea *Mizantropului*.

Obiceiul localizării lui Molière a dăinuit: Ion Ghica a presărat de pildă dialogurile din *Preţioasele ridicole*, cu autentice expresii bucureştene. Traducînd *Avarul*, Iancu Ruset „prefăcu personaje în români contemporani”; Ştefan Burchi, traducător al *Domnului de Pourceaugnac*, a dat şi o versiune a *Sicilianului* sau *Amorul zugrav* — într-o formă arhaică; un alt localizator al lui Molière a fost Mihail Obedenaru, medic şi diplomat.

Interpreții lui Molière, în cadrul „Filarmonei”, au fost Eufrosina Popescu (Hiacinta din *Violențele lui Scapin*), Lucinda din *Amorul doctor*, Nicu Andronescu (Octav din *Violențele lui Scapin*), Ioan Lăscărescu (Geronte), Constantin Mincu (Clitandru din *Amorul doctor*), Ion Rîmniceanu (George Dandin, Argante, Sganarelle).

În seara de 1 ianuarie 1846 „diletanții români” din trupa lui Costache Caragiale au „avut onoarea” să reprezinte în sala „Momo” „în beneficiul” lui Costache Mihăileanu, *Amphitryon*, în traducerea lui Ion Heliade Rădulescu, cu Ioan Lăscărescu în rolul titular, Iorgu Caragiale (Sosie), Zoe Mihăileanu (Almena), Ralița Stoienescu (Cleanta).

În orașele și satele transilvănene, actorii amatori au arătat preferință comediei *Doctor fără voie*. Au jucat-o, începând de prin 1885, cei de la Oravița, apoi „studenții juriști” de la Oradea (1899), „plugarii din Coștei” (comună din apropierea Timișoarei), cei de la Orăștie (1885) — iar la Zărnești s-a reprezentat (în 1895) și *George Dandin*.

Dintre directorii Teatrului Național din București, cel care a reprezentat, într-o singură stagiune, cel mai mult pe Molière, a fost I. L. Caragiale: *Violențele lui Scapin*, *Căsătoria silită* (în traducerea lui Vasile Alexandrescu, tatăl lui Sică Alexandrescu), *Avarul*, traducere de I. Suebianu, rolul lui Harpagon fiind interpretat de Nicolae Hagiescu, actor popular în epocă.

Ioan Massoff

...Și de-a lungul vremii

Comediile lui Molière aparțin organic istoriei și prezentului teatrului românesc.

Locul de frunte în repertoriul teatrului din țara noastră i-a fost asigurat lui Molière — așa cum se desprinde de altfel și din scrierile celor care l-au cultivat, de la Ion Heliade Rădulescu încolo — deopotrivă de valorile educative ale operei sale (comunicate prin variatele arme ale comediei — de la bastonadă la vorba de duh, de la păcăleala grosolană la dezvăluirea subtilă a contradicțiilor sufletești) și de valențele ei artistice, la solicitarea cărora și-au făcut, la începuturi, uce-

șia și, mai apoi, și-au exersat, în bună măsură, virtuozitățile actorii noștri.

Ion Brezeanu, neuitatul lăncu Brezeanu, căruia I. L. Caragiale i-a consacrat riuduri nemuritoare, descriindu-i creațiile în *Doctorul Purgon* sau în *Harpagon*, a marcat, o dată cu începutul veacului al XX-lea, odată cu liniile noi, în general încercate în domeniul artei actorului, și serioasele mutații petrecute în înțelegerea și interpretarea operei molieresti pe scenă. Alături de sensurile (moralizatoare) au fost acum adincite și cele psihologice, minutorul, satirei educatorul și învățătorul dezvăluindu-se și cu însușirea unui adinc cunoscător al sufletului omenească. Comedia lui Molière nu mai apare doar ca un izvor de amuzament cu trimiteri morale; *vis comica* se împlinește prin poezie. „Dar iată că vine demnul domn Purgon. Cum apare, atmosfera se ridică la o înălțime neobișnuită. Atunci începe cascada lui tunătoare de indignare, de imputări, de recriminări și amenințări. Ce vervă fosforică! Promițând nenorocitului bolnav moartea sigură ca pedeapsă a revoltei contra științei, Purgon iese spumind. A intrat, a uimit, a răsturnat, a devastat și se duce ca o furtună luminoasă, ca un meteor orbitor”. În descrierea lui I. L. Caragiale admirația față de arta desăvârșită a interpretului român se însoțește, subteran, de aprecieri noi la adresa operei molieresti. Termenii meniți să cîntărească și să evalueze calitățile ei educative sînt luminați de valorile ei estetice. Autorul de comedii, văzut din perspectiva artei poetice, determină și în întruparea lui scenică o viziune corespunzătoare: sensurile moralizatoare directe, didactice, se estompează pentru a înlesni actorului român închegarea unui personaj în care spiritual fuzionează cu dinamismul, farmecul, autenticitatea. De altfel, Ion Brezeanu se arată și în continuare un inegalabil creator — pe aceste coordonate — al personajelor molieresti. El va sfîrși adevărat să arunce o punte de apropiere între ris și plîns, să scoată în relief ambivalența situației comice, învecinată cu hotarele suferinței. Așa îl va juca pe Sganarelle (din *Doctor fără voie*), așa, din 1898, pe Harpagon (din *Avarul*). „Alături de puterea de a nuanța, de a detalia și a cristaliza fiecare moment psihologic, Ion Brezeanu are în el puterea emoțiunii dramatice atît de dezvoltată, încît fără nici o sfortare captivează publicul”, scrie I. C. Bacalbașa (*Adevărul*, din 5 decembrie 1898), relevînd atît puterea de a emoționa a comediei cît și dispariția grațiilor precis indicate de pînă atunci.

Arta actorilor români devenise, la începutul veacului, o adevărată sărbătoare a nuanțelor, a rolurilor construite cu minuțiozitate; comunicările lor erau încărcate de vibrație omenească, chiar dacă documentații cunoscători ai modei sau manierei din timpul Regelui Soare nu erau pe deplin mulțumiți de „reconstituiri” acestora pe scenă. Țara noastră nu se voia moștenitoare a tradițiilor baroce, iar teatrul nostru n-a avut niciind